

Türkiye Eğitim Dergisi

(2024) Cilt 9, Sayı 2, s. 220-245

Covid-19 Salgını Sürecinde Uzaktan Eğitimin Sosyal Bilgiler Dersine Yansımaları: Fenomenolojik Bir Çalışma (Muğla İli Örneği)¹

Hafize ÖZ²
Zafer TANGÜLÜ³

Özet

Bu araştırmanın amacı Covid-19 salgını sürecinde uzaktan eğitimle gerçekleştirilen sosyal bilgiler derslerini öğretmenlerin görüşleri ve deneyimleri dahilinde derinlemesine inceleyerek süreç boyunca karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmektir. Araştırmanın çalışma grubunu Muğla ilinin Menteşe ilçesine bağlı devlet okullarında 2021-2022 eğitim-öğretim yılında görev yapmakta olan 23 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma fenomenolojik desenin kullanıldığı nitel bir araştırmadır. Katılımcıların belirlenmesinde ölçüt örneklem yöntemi kullanılmış ve araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanıp içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre sosyal bilgiler öğretmenleri uzaktan eğitim sürecinde bağlantı kesikliği, teknolojik araç yetersizliği, teknolojik altyapı yetersizliği, katılım azlığı, motivasyon eksikliği, ders süresinin yetersizliği, kamera ve mikrofonun kapalı olması gibi birçok problemle karşılaşmıştır. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenleri fırsat eşitsizliğinin giderilmesi, altyapının güçlendirilmesi ve uzaktan eğitimle ilgili hizmet içi eğitim verilmesi gibi önerilerde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler

Covid-19 Salgını
Uzaktan Eğitim
Sosyal Bilgiler

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 04.04.2024
Kabul Tarihi: 25.09.2024
Elektronik Yayın Tarihi: 27.12.2024

DOI: 11..11111/ted.xx

¹ Bu çalışma birinci yazarın Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde 2024 yılında "Covid-19 Salgını Sürecinde Uzaktan Eğitimin Sosyal Bilgiler Dersine Yansımaları: Fenomenolojik Bir Çalışma (Muğla İli Örneği)" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Covid-19 Salgını Sürecinde Uzaktan Eğitimin Sosyal Bilgiler Dersine Yansımaları: Fenomenolojik Bir Çalışma (Muğla İli Örneği), Zafer TANGÜLÜ, 2024

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, hfzdrgt@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0716-5468

³ Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, zafertangulu@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1596-442x

REFLECTIONS OF DISTANCE EDUCATION ON SOCIAL STUDIES COURSE DURING THE COVID-19 PANDEMIC: A PHENOMENOLOGICAL STUDY (MUĞLA PROVINCE EXAMPLE)

Abstract

The aim of this research is to deeply examine the social studies lessons conducted through distance education during the Covid-19 pandemic, based on the opinions and experiences of teachers, and to develop solutions to the problems encountered throughout the process. The study group consists of 23 social studies teachers working in public schools in the Menteşe district of Muğla province during the 2021-2022 academic year. The research is a qualitative study using a phenomenological design. The criterion sampling method was used to select the participants, and the data were collected through a semi-structured interview form and analyzed using the content analysis method. According to the findings of the research, social studies teachers encountered numerous problems during the distance education process, such as connection interruptions, lack of technological tools, insufficient technological infrastructure, low participation, lack of motivation, insufficient class time, and the fact that cameras and microphones were turned off. Additionally, social studies teachers suggested solutions such as addressing inequalities in opportunity, strengthening the infrastructure, and providing in-service training related to distance education.

Keywords

Covid-19 Pandemic
Distance Education
Social Studies

About Article

Sending Date: 04.04.2024
Acceptance Date: 25.09.2024
Electronic Issue Date: 27.12.2024

DOI: 11..11111/ted.xx

GİRİŞ

Covid-19 pandemisi nedeniyle yüz yüze eğitimin kesintiye uğramasından dolayı 4 Mart 2020 tarihinde UNESCO uzaktan eğitim programlarının uygulanmasını desteklediğini belirtmiş, aynı zamanda okulların ve öğretmenlerin kullanabileceği uzaktan eğitim uygulama platformlarını paylaşmıştır. Ardından 10 Mart 2020 tarihinde okulların kapanışındaki artışa yönelik eğitim kesintilerinin dezavantajlarını en aza indirecek yöntemleri belirlemek için 73 ülkenin eğitim bakanını bir araya gelerek video konferans düzenlemiştir (UNESCO 2020a; 2020b). Covid-19 salgını okulların işleyişini değiştirmiş ve okulların kapatılmasına neden olmuştur. Bu nedenle öğrenciler evde öğrenme gerçekleştirerek ya çevrimiçi ders almış ya da çevrimiçi etkileşim kurmuştur (Zhao, 2020). Pandeminin ilan edildiği tarihten itibaren her ülke kendi olanakları dahilinde farklı uygulamalar kullanarak uzaktan eğitime geçmiştir. Covid-19 salgını sebebiyle uzaktan eğitim süreci kapsamında kullanan uygulamalar genellikle internet, TV ve radyodur. Bazı ülkeler ise telekonferans aracılığı ile öğretmen ve öğrencilerle iletişim kurarken bazı ülkeler de canlı veya banttan televizyon ve radyo yayınları ile iletişim kurmuştur (Eken ve diğerleri, 2020; Fidan, 2020). UNICEF 25 Mart 2020'de yaptığı açıklamada Covid-19 pandemisinin sadece birkaç ay içinde dünya genelinde bütün çocukların eğitim hayatını derinden etkilediğini ve milyonlarca çocuğun okula gidemediğini belirtmiştir (UNICEF, 2020b).

UNESCO'nun 20 Nisan 2020 tarihindeki verilerine göre 191 ülkenin okulları kapatması ile 1.5 milyar öğrenci ile 63 milyon ilk ve ortaöğretim öğretmeni Covid-19 pandemisinin sebep olduğu eğitim kesintisinden etkilenmiştir, ülkemizde ise bu durumdan etkilenen öğrenci sayısı 25 milyondur (UNESCO, 2020c). Gelişmiş ülkeler uzaktan eğitim sürecini daha verimli bir şekilde sürdürürken gelişmemiş ülkeler ise bu süreci daha zor şartlarda devam ettirmiş (Eken ve diğerleri, 2020) ve dünya genelinde uzaktan eğitimden etkilenen öğrenci sayısının yarısı yani yaklaşık 826 milyon öğrencinin evinde bilgisayar ve internetin olmaması dijital bölünmelere yol açmış ve bu düşük gelirli ülkelerde bu durum daha çok hissedilmiştir (UNESCO, 2020c). Bu durum dijital bölünmeye sebep olmakla birlikte fırsat eşitsizliğini de beraberinde getirmiştir (Kuş ve diğerleri, 2021). Dijital bölünme 1990'lı yıllardan itibaren bilgisayar ve internete sahip olan ve olmayan arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır (Hüsnuoğlu ve Öztürk, 2020). Başka bir ifadeyle Bozkurt (2020) dijital bölünmeyi bilgiye erişim sağlanamaması halinde ortaya çıkan eşitsizlik nedeniyle iki zıt bakış açısına sahip olan dünyanın var olması olarak tanımlamıştır. Ayrıca uzaktan eğitim uygulamalarının çoğuna bilgisayar ve internet ile erişim sağlanması mevcut eşitsizliği daha da artırmıştır. Çünkü bilgisayarı, internet erişimi ve hatta televizyonu dahi olmayan dar gelirli ailelerin çocukları uzaktan eğitimden faydalanamamıştır. Özellikle kademeler arası geçişte önemli rol oynayan sınavlara hazırlanmakta olan 8. ve 12. sınıf öğrencileri bu erişim eşitsizliğini daha çok yaşamıştır (Yıldız ve Akar Vural, 2020). Dijital bölünme sadece öğrencilerde değil, öğretmenlerde de görülen bir durumdur. Dijital okuryazarlık becerisi iyi olan öğretmenlerin dijital içerik kullanımı daha iyi durumda iken dijital okuryazarlık becerisi iyi durumda olmayan öğretmenlerin etkili bir şekilde dijital içerik paylaşımı mümkün olmamaktadır (Bozkurt, 2020).

Ülkemizde ilk vakanın görülmesinden sonraki gün 12 Mart 2020'de Millî Eğitim Bakanlığı Covid-19 pandemisine karşı eğitim alanında alınan tedbirleri açıklamış ve ülke genelinde bütün okulların 16-30 Mart tarihleri arasında 2 hafta tatil edileceğini bildirmiştir. Ayrıca EBA ile internet ve TRT aracılığı ile televizyon üzerinden telafi eğitimlerinin yapılması için gerekli alt yapının hazır olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında lise ve üniversite sınavları gibi merkezi sınavlara hazırlanan öğrenciler yine EBA üzerinden ücretsiz olarak sınav hazırlıklarını sürdürebilecek ve buna ilave olarak da tüm operatörler 3 GB ücretsiz internet erişim olanağı sağlayacaktır. Öğrenciler kendi teknik imkân ve tercihlerine göre televizyon ve internet üzerinden örgün eğitimde olduğu gibi derslerine devam edebilecektir (MEB, 2020a). Milli Eğitim Bakanlığı Covid-19 pandemisine karşı alınan bu tedbirleri açıkladıktan sonra 23 Mart 2020'de başlayacak olan uzaktan eğitime ilişkin detayları paylaşmıştır. Erişimle ilgili en hızlı aracın televizyon olduğunu vurgulayan Milli Eğitim Bakanı uzaktan eğitimin başlıca kaynağının televizyon ve bunun yanında internet olacağını belirtmiş ve sistemin uygun bir şekilde kullanılabilmesi için 8 GB ücretsiz internet hakkı sağladıklarını da dile getirmiştir. Uzaktan eğitim verilecek kanalın adı EBA TV (MEB, 2020b) olup uzaktan eğitim için TRT EBA TV'de EBA TV İlkokul, EBA TV ortaokul, EBA TV lise olmak üzere üç kanal bulunmaktadır (MEB, 2020c). İnternet ya da bilgisayar erişimi olmayan öğrenciler için televizyon yerinde bir seçenek olmuştur (Eken ve diğerleri). Ülkemizde 23 Mart 2023 tarihi itibarıyla ilkökul, ortaokul ve lise öğrencileri için TRT-EBA TV ve EBA üzerinden uzaktan eğitim süreci başlamıştır (MEB, 2020d). Bilim Kurulu'nun bilgilendirmesi ile uzaktan eğitim süreci 30 Nisan tarihine kadar uzatılmış (MEB,2020e) ve 30 Mart 2020 tarihinde de öğretmen-öğrenci etkileşimini sağlamak adına 8. ve 12. Sınıfların katılımı ile EBA canlı ders pilot uygulamaları başlamıştır (MEB, 2020f). Daha sonraki süreçte

vaka sayılarındaki hızlı artış nedeniyle bahar döneminde okulların açılmayacağı duyurulmuştur. Birçok ülkede olduğu gibi eğitimin kesintiye uğramaması için uzaktan eğitime geçilmiş, Türkiye de 23 Mart 2020 tarihinden itibaren TRT aracılığı ile tam anlamıyla uzaktan eğitime geçmiştir (Eken ve diğerleri, 2020). Bu bağlamda uzaktan eğitim pandemiden önce örgün eğitime bir alternatif iken Covid-19 salgını sürecinde bir zorunluluk olmuştur (Fidan, 2022). Denetimler dahilinde kademeli bir şekilde yüz yüze eğitime geçiş süreci gerçekleşmiş ve 6 Eylül 2021 tarihinde tüm kademelerde tam zamanlı yüz yüze eğitim başlamıştır (MEB, 2021). Bakioğlu ve Çevik (2020)'in 75 fen bilimleri öğretmeni ile yaptığı araştırmada çalışmaya katılan öğretmenlerin yarısı pandeminin ne olduğuna ilişkin ön bilgiye sahip olmadığını belirtirken, en çok yaşadıkları sorunların internet bağlantısının kopması, bağlantının yavaş olması ve bilgisayar programlarını nasıl kullanacaklarını bildiklerini ifade etmiştir. Başka bir araştırmada da öğretmenler yine teknik alt yapının iyi olmadığını vurgulanmış, özellikle alt yapı eksikliği nedeniyle erişim sağlanamamasının fırsat eşitsizliğine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (İmamoğlu ve Siyimer İmamoğlu, 2020). Bu sonucu destekleyen başka bir araştırmada ise öğretmenler uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim kadar verimli olmadığını ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmediği gibi her öğrencinin yeterli teknolojik donanımına sahip olmadığını ifade etmiştir. Özellikle kırsal kesimde yaşayan öğrenciler bu duruma daha çok maruz kalmıştır (Karaca ve Kalem 2020). Sosyal bilgiler öğretmenleri ile yapılan araştırmada ise öğretmenlerin yarısından fazlası öğrencilerin derse odaklanmalarında zorluk çektiğini ve bu durumun ders verimliliğini düşürdüğünü, yüz yüze eğitime göre uzaktan eğitimde öğrencileri kontrol etmenin çok daha zor olduğunu belirtmiştir (Akgül ve Oran, 2020). Farklı devlet okullarında, 10 farklı branşta görev yapan öğretmenlerin uzaktan eğitime yaklaşımları branşlara göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Teorik içerikli derslerin öğretmenleri uzaktan eğitimi yeterli bulurken uygulamalı ders öğretmenleri yetersiz bulmuştur (Balaman ve Hanbay Tiryaki, 2021). Çakın ve Külekçi Özyavuz (2020)'un 20 öğretmenle yaptığı çalışmada öğretmenler velilerin yeterince öğrencilerle ilgilenmediğini ve hiçbir şekilde ulaşılamayan velilerin olduğunu belirtmiştir. Fidan (2020)'ın 23 sınıf öğretmeni ile yaptığı araştırmada öğretmenler çocukların derslerden geri kalmasını ve öğrencilerin sosyal çevreden kopmasını önlediği için uzaktan eğitimi faydalı bulurken, erişim ve alt yapının yetersiz olmasını ise uzaktan eğitimde en çok yaşanan problem olarak belirtilmiştir. Aydemir (2021)'in yaptığı araştırmada çalışma grubunu Türkiye' de farklı okullarda çalışmakta olan 30 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan sosyal bilgiler öğretmenleri velilerin öğrencinin motivasyonunu sağlayamadığını, teknoloji okuryazarlıklarının yetersiz olduğunu ve uzaktan eğitimi ciddiye almadıklarını ifade etmiştir. 44 öğretmenle yapılan bir başka çalışmada ise öğretmenler EBA içeriğinin güncel olmadığını, uzaktan eğitimin yararlı ancak eksik olduğunu belirtmiştir (Demir ve Özdaş, 2020). Kavuk ve Demirtaş (2020) 43 öğretmenle yaptığı araştırmada öğretmenlerin internet erişiminin kısıtlı olduğunu ve derslerin verimli olması adına kullanılan teknolojik araçların yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Farklı kademelerde görev yapan öğretmenlerin katılımıyla gerçekleşen araştırmada ise öğretmenlerin yarısından fazlası zoom, EBA gibi kullanılan platformlarda sorun yaşadığını ve öğrencilerin konuyu kavrayıp kavramadığını bilmediklerini belirtmiştir (Arslan ve Şumuer, 2020).

Çalışmadan elde edilen veriler ile Covid-19 pandemi sürecinde zorunlu olarak sürdürülen uzaktan eğitimin sosyal bilgiler dersi üzerindeki etkilerini inceleyerek bu alanda uygulanan öğretim, yöntem ve tekniklerde değişikliğe gidilebilir. Çalışma, sosyal bilgiler

öğretmenlerinin ve öğrencilerin uzaktan eğitim sürecine ışık tutabilir. Uzaktan eğitimin sosyo-ekonomik farklılıklar sonucunda ne gibi eşitsizliklere sebep olduğu veya pekiştirdiği incelenebilir. Ayrıca uzaktan eğitimin olumlu ve olumsuz yönleri, teknolojinin eğitimdeki yeri gibi konularda daha geniş bir anlayış ortaya koyarak alana önemli katkı sağlayabilir. İlgili literatür incelendiğinde sosyal bilgiler alanında diğer branşlara göre daha az çalışmanın yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitimin sosyal bilgiler dersine etkilerini daha detaylı bir şekilde ortaya koyarak gelecekte doğal afetler ve salgın hastalıklar nedeniyle tekrar uzaktan eğitime geçilmesi durumunda bu süreçte yaşanan problemlerin tekrar yaşanmaması ve uzaktan eğitimin kalitesini artırmak için Muğla ilinin Menteşe ilçesinde Covid-19 salgını sürecinde uzaktan eğitimin sosyal bilgiler dersine yansımaları: Fenomenolojik bir çalışma (Muğla ili örneği) adlı araştırmanın yapılması uygun görülmüştür. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerini kullandığı dijital eğitim araçları ile yaşadığı durumlar nelerdir?

2. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin uzaktan eğitim sürecine yönelik önerileri nelerdir?

Uzaktan Eğitim

Uzaktan eğitimle ilgili birçok tanım yapılmıştır. Yapılan tanımlar şu şekildedir:

Geleneksel eğitime göre yer ve zaman bakımından daha esnek olan ve öğrenciye kendi kendine öğrenme fırsat tanıyan eğitimidir (İşman, 2022). Uzaktan eğitim bir ekip tarafından planlanan düzenlenen derslerin öğretmen gözetimi olmadan öğrencinin kendi sorumluluğu dahilinde teknolojik materyaller ile sağlanan eğitimidir (Kaya, 2002). Öğretmen ve öğrencinin yüz yüze olmasına gerek olmadan eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü geleneksel eğitime alternatif olarak kitlesel boyuta sahip eğitim şeklidir (Eroğlu, 1994). Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Dayalı Uzaktan Yükseköğretim, internet, diğer veri iletişim ağları veya radyo bağlantılı olarak derslerin verilerek yapıldığı eğitim türüdür (T.C Resmî Gazete, 1999). Aynı ortamda yer almayan öğretmen ve öğrencinin zaman sınırı olmadan elektronik ortamda ya da basılı materyaller aracılığı ile öğrenme-öğretme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir (Hüseyin ve Kocasaraç, 2022). Uzaktan eğitim geleneksel eğitimde meydana gelen bazı olumsuz durumlar nedeniyle yüz yüze eğitimin yapılamadığı hallerde öğretmen ve öğrenci arasında özel hazırlanmış ünitelerin radyo, telefon ve internet gibi çeşitli ortamlar aracılığı ile sunulan öğretim yöntemidir (Türker ve Dündar, 2020). Uzaktan eğitim öğrencinin okula gitmeden eğitimini teknolojik araçlar vasıtası ile tamamlayabilmesidir (Aslantaş, 2011).

Acil Uzaktan Eğitim

Covid-19 salgınınun yayılımını önlemek amacıyla sosyal mesafeyi korumak adına evden çalışma, kurumların kapatılması ve esnek çalışma saatleri gibi küresel çapta birçok ülke önlem arayışına girmiştir. Bu gelişmeler sonucunda eğitim sektörü de derinden etkilenmiş olmakla birlikte küresel eğitim krizine çözüm olarak acil uzaktan eğitim sürecine geçilmiştir. Öğrencilerin eğitim hakkının ihmal edilmemesi ve fırsat eşitsizliğini en aza indirmek için birçok ülke eğitimin devam etmesi için çeşitli arayışlara girmiş ve uzaktan eğitim ülkelerin ilk tercihi olmuştur. Uzaktan eğitim pandemi sürecine kadar yüz yüze eğitimin bir tamamlayıcısı ve alternatifi olarak görülse de pandemi ile yüz yüze eğitimin bir alternatifi ve tamamlayıcısı değil de zorunluluk olarak karşımıza çıkmıştır. (Türker ve Dündar, 2020). Bu bağlamda uzaktan eğitim ile acil uzaktan eğitimin farkına dikkat çeken Bozkurt ve Sharma

(2020) uzaktan eğitimi geleneksel eğitime bir alternatif olarak ifade ederken acil uzaktan eğitimin ise var olan krize yönelik önlem amaçlı “zorunluluktan doğmuş” bir eğitim olarak tanımlamıştır. Acil uzaktan eğitim kriz zamanında öğrencilere kısa vadede teknolojik araçlar vasıtası ile öğrenme faaliyetlerinin sürdürülebilmesine imkân tanıyan öğrenme faaliyetidir (Sezgin, 2021). Bu bağlamda Bozkurt vd., (2020) uzaktan eğitim ve acil uzaktan eğitim arasındaki farkları şu şekilde ortaya koymuştur.

- Uzaktan eğitim bir alternatif iken “acil uzaktan eğitim” ise bir zorunluluktur.
- Uzaktan eğitim planlı-programlı eğitim faaliyeti iken “acil uzaktan eğitim” ise kriz zamanlarında ister çevrimiçi olsun ister çevrimdışı olarak eğitimin sürdürülebilirliği ile ilgilidir.
- Uzaktan eğitim öğrenci ile öğretmenin fiziken aynı ortamda olmayışından kaynaklı eğitsel uzaklığı kapsamına alırken “acil uzaktan eğitim” sadece eğitsel uzaklığı kapsamayıp aynı zamanda psikolojik, fizyolojik ve eğitsel uzaklığı da kapsamaktadır.

Uzaktan Eğitimin Faydaları

Uzaktan eğitim birbirlerinden uzakta olan öğretmen ve öğrencilerin etkili iletişim kurmasını sağladığı gibi küresel çapta da eğitim ve iletişim imkanını sağlar (İşman, 2022). Uzaktan eğitim sınırlı durumdaki bireylerin eğitim-öğretim faaliyetlerinden faydalanmasını sağladığı gibi bireylerin ihtiyaç duyduğu herhangi bir dönemde öğrenme olanağı tanır. Bireylerin işle eğitim sürecini birlikte yürütebilmesi, her bireyin kendi öğrenme hızına ve yöntemine özgü bir şekilde bulunduğu ortamda öğrenmesi uzaktan eğitimin yararlarından (Özer, 1990). Örgün eğitimden faydalanamayan öğrencilere eğitim fırsatı sağlaması, fiziksel ortam ve zaman bakımından esneklik sağlaması ve öğrenciyi merkeze alan anlayışı benimsemesi uzaktan eğitimin avantajlı yönüdür (Taşkın ve Aksoy, 2021). Uzaktan eğitim fırsat eşitsizliğini giderilmesine katkı sağlamakta, eğitime ayrılan maliyeti düşürmekte, bağımsız ve bireysel öğrenmeye imkân tanınması ile bireyin sorumluluk becerisini geliştirmektedir. Bunun yanında daha çok kişinin faydalanmasını sağlayan eğitim türüdür (Akyürek, 2020). Bireysel ve bağımsız öğrenmeyi sağladığı gibi öğreticilerden çok daha fazla kişinin faydalanmasına olanak tanır (Kaya, 2020).

Uzaktan Eğitimin Sınırlılıkları

Öğretmen ve öğrenci aynı fiziksel ortamda yüz yüze olmadığı için çift yönlü iletişim sağlanamamaktadır (Eroğlu, 1994). Dijital araçların maliyetli olması ve teknolojik alt yapının yetersiz olması gibi durumlar uzaktan eğitimi sınırlayan durumlardır (Taşkın ve Aksoy, 2021). Öğrencilerin sosyalleşmesini engellemekte ve özdenetim becerisi iyi olmayan öğrencilere verim alamamaktadır. Ayrıca uzaktan eğitim teorik derslerde etkili olurken uygulamalı derslerde, beceri ve tutum kazandırmada yüz yüze eğitim kadar etkili olmamaktadır (Akyürek, 2020). Öğrencinin sosyalleşmesini engeller ve uygulamalı dersler için uygun olmayabilir. Özdenetim becerisi yetersiz olan öğrenciler için faydalı olmayabilir (Kaya, 2002).

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, araştırmanın örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama aracına, verilerin toplanmasına ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Deseni

Bu araştırmada Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitimin sosyal bilgiler dersine yansımalarını ortaya koymak için sosyal bilgiler öğretmenlerinin süreç hakkındaki görüş ve deneyimleri incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi bireylerin yaşadıkları dünyayı nasıl algıladıkları, deneyimlerini nasıl yorumladıklarını anlamaya çalışan araştırma yöntemidir (Güler ve diğerleri, 2015). Nitel araştırmalarda olgu, olay veya davranışlar doğal ortamında müdahale edilmeden derinlemesine incelenmekte (Büyüköztürk ve diğerleri, 2016) ve bireylerin görüşleri ile deneyimleri önemli bir yer tutmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Burada araştırmacı bireylerin görüşlerini ve deneyimlerini bizzat kendi ağızlarından öğrenir, sorunların ortaya çıkış sebebini ve olayları anlamaya çalışır (Güler ve diğerleri, 2015). Bu sebeple araştırmanın amaçlarına ulaşabilmesi için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Nitel bir çalışma olan bu araştırma fenomenoloji (olgubilim) deseni ile yürütülmüştür. Fenomenoloji, deneyimlediğimiz, pratiğe dayalı, yaşanmış olayları inceleyen bir nitel araştırma desendir. Yaşanmış olan her deneyim (fenomen) fenomenolojik araştırmalara konu olabilmektedir (Limberg, 2008). Fenomenoloji genel olarak bildiğimiz ve yabancı olmadığımız ancak detaylı bir şekilde bilgiye sahip olmadığımız olgular üzerinde durmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bireylerin deneyimleri bizzat bireyin kendisi tarafından bir anlam ifade ediyorsa fenomenolojik bir çalışma gerçekleştiren araştırmacı deneyim sahibinden bu anlamları ve algıları öğrenmekle yükümlüdür (Güler ve diğerleri, 2015). Burada araştırmacının odaklandığı veri grubu olguyu deneyimleyen ve deneyimlerini ifade edebilecek bireyler ve gruplardır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Covid-19 pandemisi ile eğitim hayatının vazgeçilmez bir parçası haline gelen uzaktan eğitimin sosyal bilgiler dersine olan etkilerini derinlemesine incelemek amacıyla yapılan bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin deneyimleri doğrultusunda uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin görüşlerinin alınması nedeniyle fenomenolojik (olgubilim) desenin kullanılması uygun görülmüştür.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılında Muğla ilinin Menteşe ilçesinde devlet okullarında görev yapmakta olan 23 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örneklemede belli niteliklere sahip bireylerin, durumların, olayların araştırmaya dahil edilmesi (Büyüköztürk ve diğerleri, 2016) ve önceden belirlenmiş ölçüt veya ölçütü temsil eden birey veya durumlarla çalışmanın sürdürülmesidir (Çelebi, 2021). Burada bahsedilen ölçüt veya nitelik araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da önceden belirlenmiş bir ölçüt listesi olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu bağlamda çalışma grubu belirlenirken dikkate alınan ölçütler aşağıda belirtilmiştir:

- En az 5 sosyal bilgiler öğretmeninin kırsal kesimde görev yapıyor olması,
- Sosyal Bilgiler öğretmenliği yapıyor olmak,
- Salgın sürecinde sosyal bilgiler dersi vermiş/veriyor olmak.

25 sosyal bilgiler öğretmeni olarak belirlenen çalışma grubunda bir sosyal bilgiler öğretmeni uzaktan eğitim yapmadığını belirtmiş ve araştırmanın uzaktan eğitim yapmış olma kriterini karşılamadığı için görüşmeye katılmamıştır. Diğer yandan bir sosyal bilgiler öğretmeni ise görüşmeye katılmak istemediğini belirtmiş, gönüllülük esasına uygun olarak görüşmelere dahil olmamıştır. Böylelikle 23 sosyal bilgiler öğretmeni ile 01.04.2022 ve 29.04.2022 tarihleri arasında katılımcılarla görüşme yapılarak toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu görüşmenin gerçekleştiği tarihe göre Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21, Ö22, Ö23 şeklinde kodlanmıştır. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerine ait bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Ait Kişisel Bilgiler

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Mesleki Kıdem	Mezuniyet Durumu	Kullanılan Dijital Eğitim Araçları	Hizmetiçi Eğitim	Görev Yeri
Ö1	Erkek	42	20	Lisans	Telefon İnternet Sosyal Medya E haber	Almadı	İl
Ö2	Kadın	43	22	Lisans	Telefon İnternet Sosyal Medya	Almadı	İl
Tablo 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Ait Kişisel Bilgiler – Devamı							
Ö3	Kadın	44	20	Lisans	Telefon İnternet Sosyal medya	Almadı	İl
Ö4	Kadın	44	23	Lisans	Telefon Televizyon	Almadı	İl
Ö5	Erkek	53	32	Lisans	Telefon İnternet	Almadı	İl
Ö6	Kadın	47	26	Lisans	Televizyon Bilgisayar İnternet	Almadı	İl
Ö7	Erkek	49	25	Lisans	Telefon Bilgisayar	Almadı	İl
Ö8	Kadın	38	12	Lisans	Telefon	Almadı	Köy/Mahalle
Ö9	Kadın	42	17	Lisans	Telefon Bilgisayar	Almadı	İl
Ö10	Kadın	41	16	Lisans	İnternet Telefon	Almadı	İl
Ö11	Kadın	44	22	Lisans	İnternet	Almadı	Köy/Mahalle
Ö12	Kadın	43	21	Lisans	İnternet Televizyon	Almadı	İl
Ö13	Erkek	41	19	Lisans	Telefon Televizyon	Almadı	Köy/Mahalle
Ö14	Kadın	42	20	Lisans	Telefon Bilgisayar	Almadı	Köy/Mahalle
Ö15	Erkek	49	22	Lisans	Telefon	Almadı	Köy/Mahalle
Ö16	Kadın	44	22	Lisans	Telefon Sosyal Medya	Almadı	İl
Ö17	Kadın	40	15	Lisans	Telefon İnternet	Almadı	İl
Ö18	Kadın	38	11	Lisans	Televizyon Gazete İnternet	Almadı	Köy/Mahalle
Ö19	Kadın	52	32	Lisans	Sosyal Medya	Almadı	İl
Ö20	Erkek	32	9	Lisans	Bilgisayar Telefon	Almadı	Köy/Mahalle
Ö21	Kadın	37	7	Lisans	Bilgisayar Telefon	Almadı	İl
Ö22	Kadın	46	25	Lisans	Televizyon Telefon	Almadı	İl
Ö23	Kadın	37	14	Lisans	Telefon İnternet	Almadı	Köy/Mahalle

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin 17'si kadın, 6'sı erkektir. Öğretmenlerin yaşları 32-53 arasında değişmektedir. Mesleki kıdem süresi ise 7-32 yıl arasında olmakla birlikte hepsi lisans mezunudur. Kullandıkları kitle iletişim araçları incelendiğinde telefon, internet, televizyon, bilgisayar, e-haber, e-gazete ve sosyal medya şeklindedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerden hiçbiri uzaktan eğitimle ilgili pandemi öncesi hizmet içi eğitim almamıştır. Öğretmenlerden 15'i il merkezinde görev yapmakta iken 8 öğretmen de kırsal kesimde görev yapmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Nitel araştırmalarda veriler çevreyle, süreçle ve algıyla ilgili olmak üzere üç şekilde toplanmaktadır. Çevreyle ilgili veriler, araştırmanın gerçekleştiği ortamda sosyal, psikolojik, kültürel, demografik ve fiziksel özellikleri ile ilgili bilgi verir. Süreçle ilgili veriler, araştırma süreci içerisinde neler olup bittiği, bu olup biten olayların araştırma grubunu nasıl etkilediğini ortaya çıkarır. Algılara ilişkin veriler ise araştırma grubunda yer alan katılımcıların süreç hakkındaki görüşleri ve düşünceleri hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Nitel araştırmalarda veriler genel olarak görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi ile elde edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmada ise veriler katılımcıları düşüncelerini, algılarını, deneyimlerini ortaya çıkarmaya amaçladığı için görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Patton (2018)'a göre bireylerin duygu, düşünce, deneyim ve niyetlerini doğrudan gözlemleyemediğimiz için yaşantılarındaki olaylara yükledikleri anlamları öğrenmek ve bakış açılarına ulaşmak için görüşme sıkça kullanılan en etkili bir yöntemdir. Görüşme tekniği, en az iki kişi arasında sözlü iletişim yoluyla verilerin toplanma sürecidir. Her ne kadar görüşme yüz yüze yapılıyor olsa da telefon gibi bilgi iletişim teknolojileri ile de yapılabilmektedir. Görüşme, belli bir araştırma konusu ya da bir soru hakkında derinlemesine bilgi edinmemizi sağlar. Görüşme tekniğinde yazının yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermesi, ek açıklamalar gerektiğinde ayrılan kısmın sınırlı olması nedeniyle yazılı anlatım pek tercih edilememektedir. Sözlü anlatımda ise katılımcı kendisini daha rahat bir şekilde ifade edebildiği gibi kısa sürede daha çok görüş ve düşüncelerini ifade edebilmektedir (Karasar, 2016; Büyüköztürk ve diğerleri, 2016). Görüşme tekniği kendi içerisinde yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmamış görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme, etnografik görüşme ve odak görüşme şeklinde sınıflandırılmaktadır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2016). Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme ile veriler toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde görüşmenin bir kısmı yapılandırılmış bir kısmı da yapılandırılmamış ve katılımcının serbest bir şekilde düşüncelerini yansıtabilmesini sağlayan sorulardan oluşur (Erkuş, 2021). Ayrıca görüşme formunda yer alan temel sorulardan sonra sonda sorular eklenmiştir. Sonda sorular toplanan verilerin detaylı cevaplandırılmasına ve zenginleştirilmesine olanak tanıdığı gibi ayrıca sorulan sorunun katılımcıya geri dönütü özelliği de taşımaktadır. Sonda ayrıntıya yönelik sondalar, açıklamaya yönelik sondalar ve aydınlatmaya yönelik sondalar olmak üzere üçe ayrılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Görüşme formunda kullanılan sondalar ana sorunun daha da ayrıntılı olarak cevaplandırılmasına yönelik kullanılmıştır. Bu durumda kullanılan sondalar ayrıntıya yönelik sondalardır. Görüşme formunun hazırlanma aşamasında ilk olarak araştırma konusuyla ilgili alanyazın incelenmiş ve bu incelemeler sonucunda taslak görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan taslak görüşme formunu oluşturan soruların geçerlilik ve güvenilirliğini artırmak için uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen dönütler

dahilinde görüşme formunda yer alan sorular yeniden düzenlenmiş ve gerekli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan hazırlıkları test etmek ve hazırlanan görüşme formunun kullanışlı olup olmadığından emin olmak ve farklı görüşmecilerin soruları doğru anladığından emin olmak için pilot uygulamanın yapılması önemlidir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2016). Araştırmada görüşme sorularının anlaşılabilirliğini tespit etmek amacı ile 21.03.2022-25.03.2022 tarihleri arasında katılımcıların isteği üzerine belirlenen günlerde pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan pilot görüşmelerden sonra görüşme formunda herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir.

Verilerin Analizi

Nitel veri analizi, çalışılan konunun verilerinin temsil ettiği durumları ortaya çıkarmak amacıyla sınıflama yapma ve yorumlama sürecidir (Çelik ve diğerleri, 2020). Nitel veri analizi betimsel analiz ve içerik analizi olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2018). Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen nitel verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde veriler betimsel analize göre daha detaylı incelenilir ve betimsel analizde fark edilmeyen kavramlar içerik analizinde ortaya çıkarılabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

BULGULAR

Bu bölümde sosyal bilgiler öğretmenleri ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

“Kullandığınız dijital eğitim araçları ile ilgili yaşadığınız durumlar nelerdir?” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Kullanılan Dijital Eğitim Araçları ile Yaşanan Durumlar

	Kod	Katılımcı
OLUMLU	Eğitimin kesintiye uğramaması	Ö1, Ö6
	Her yerde eğitim imkânı	Ö2
	Katılımın yüksek olması	Ö2
	Dijital ortamda öğrenciyi kontrol edebilme	Ö4
	Dijital eğitim araçlarını kullanmayı öğrenme	Ö4, Ö13, Ö15, Ö18
	Yeterli zamanın olması	Ö5
	Daha sessiz bir ortam sağlayabilme	Ö2
	Verimli olması	Ö2, Ö14
OLUMSUZ	Kamera ve mikrofonun kapalı olması	Ö1, Ö15, Ö19
	Öğrencilerden dönüt alamama	Ö1, Ö2, Ö15
	Teknolojik altyapı yetersizliği	Ö3, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö22
	İnternet bağlantısının kesilmesi	Ö1, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö16, Ö17
	Adaletsizlik	Ö2
	Teknolojik araç yetersizliği	Ö3, Ö5, Ö6, Ö7, Ö10, Ö16, Ö17
	Teknik problemler	Ö6, Ö7, Ö9, Ö21
	İnternet kotasının yetersiz olması	Ö3, Ö5
	Fırsat eşitsizliğinin olması	Ö5
	Dijital eğitim araçlarını kullanmada tecrübesizlik	Ö7, Ö10, Ö15, Ö17, Ö18, Ö19, Ö21, Ö22, Ö23
	Katılımın az olması	Ö7
	Ders süresinin yetersiz olması	Ö10, Ö17

Tedirginlik	Ö10, Ö12, Ö13, Ö14, Ö18,
Dijital eğitim araçlarını ders amacı dışında kullanma	Ö10
Suistimaller	Ö11, Ö15, Ö17
Mesleki motivasyonun düşmesi	Ö7, Ö15
Teknolojik donanım eksikliği	Ö16
Örtük öğrenmeyi gerçekleştirilememesi	Ö19, Ö21
Dijital eğitim araçlarının İngilizce olması	Ö20, Ö23
İletişim kuramama	Ö20

Tablo 2’de uzaktan eğitim sürecinde katılımcıların dijital eğitim araçları ile yaşadıkları durumlar olumlu ve olumsuz olmak üzere iki kategori altında gruplandırılmıştır. Olumlu kategori altında katılımcıların yaşadıkları durumlar incelendiğinde en çok ifade edilen görüş dijital eğitim araçlarını kullanmayı öğrenme olmuştur. Buna ilişkin 4 katılımcı başlarda dijital eğitim araçlarını kullanırken zorlandığını ve zamanla dijital eğitim araçlarını kullanmayı öğrendiğini belirtmiştir. Katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö4: “...Çok zorlanmadım aslında bu süreçte. Öğrendim diyelim, yani ben de öğrendim. Özellikle hani zoom üzerinde etkinlikleri nasıl yaparım, nasıl paylaşırım bunları öğrendim. Süreç benim de öğrenmemi gerektiriyordu. En azından online slaytları falan izlemeyi, ulaşmayı da öğrendim...”

Ö13: “...Mesela Allah nasip etmesin ama şimdi o günlere dönmek zorunda kalırsak bu kadar zorlanacağımı düşünmüyorum. Ve tabii yaparak yaşayarak öğrenme, dosya paylaşımı falan. İlk zamanlar inanın çok zor geldi...”

Eğitimin kesintiye uğramasını engellediği için dijital eğitim araçlarını faydalı bulan 2 katılımcının görüşleri şu şekildedir:

Ö1: “...Tabii ki bir zor zamanda böyle bir şeyin olması bizim için iyi bir şey. Hiçbir yapmamaktansa biraz da olsa bir şey yapmak bizim için iyi oldu. Çocuklardan kopmadık, çocuklarla bağlantımızı koparmadık, çocukları eğitim sürecinden koparmamaya çalıştık...”

Ö6: “...Böyle bir pandemide dijital eğitim araçlarının olması çok güzel bir şey. Böyle bir ortamda uzaktan eğitimi yapabilmek, bilgisayarı, interneti, teknolojiyi kullanmak gerçekten çok güzeldi. Çünkü belki de bir buçuk sene boyunca çocuklarla hiçbir şekilde ders yapamayacaktık, çocuklar tamamen eğitimden uzak kalacaklardı...”

Uzaktan eğitim sürecinde gereken durumlar yerine getirildiğinde canlı derslerin verimli geçebileceğini ve canlı derslerin öğrencilerden gelen dönütler dahilinde verimli geçtiğini belirten 2 katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Ö2: “...Mesela altıncı sınıflarım yedi oldu. Beşler altı oldu ya hani. Geçen yılki konulardan bir eksikliklerini görmüyorum. Bizde aynı öğrenme alanları var çünkü. Mesela şu anda işte internetle ilgili zaman içinde bilim ünitesi hepsinde var. Beşte de var, altıda da var, yedide de var. Geçen yıl bunu görmüştük diyorum. Hatırlıyorlar mesela...”

Ö14: “...ama içine girdikten sonra ve öğrendikten sonra gerçekten çok güzel oldu yani uzaktan eğitim süreci. Gerçekten hakkını verdikten sonra öğretmen olarak öğrenciler özellikle hani sürekli takip eden öğrencilerimiz açısından hiçbir eksiklerinin kaldığını düşünmüyorum...”

Uzaktan eğitimin zaman ve mekân sınırını ortadan kaldırması ile her yerde eğitim imkanını sunması uzaktan eğitimin sağladığı bir diğer olumlu durum olarak ifade eden 1 katılımcının görüşü şu şekildedir:

Ö2: "...Ben şöyle söyleyeyim. Tarlada bile ders yapabildim. Telefonumu 125 gigabyte çıkardım. Benzinlikte bile yaptım. Balıkesir'de yaptım. Ankara'da yaptım. Bak o yönü çok rahattım. Türkiye'nin her yerinden yapabilme imkânı buldum. Çok rahat bir şekilde tarlaya da bilgisayara götürüyordum. Oradan oraya internet paylaşımı yaptım. Rahatlıkla yapabiliyordum yani..."

Velilerin iletişime geçmesi ve sürece destek olmaları ile derse katılımın yüksek olduğunu ifade eden 1 katılımcı görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

Ö2: "...Bir sınıf diyelim ki otuz kişiye yirmi yedi, yirmi sekiz kişi kesin katılıyordu. Katılım da çok iyiydi. Birkaç katılmayan oluyordu. Onları da aileleri zaten arayıp söylüyorlardı. İşte biz Aydın'a gideceğiz, katılamayacağız. Şöyle olacak, katılamayacağız falan..."

Zamanla dijital ortamda sınıfı kontrol edebilmeyi öğrendiğini ifade eden 1 katılımcının görüşü şu şekildedir:

Ö4: "...Dijital ortamda çocukları kontrolü öğrendim..."

Uzaktan eğitim sürecinde evde yeterli zamanın olduğunu ifade eden 1 katılımcının görüşü şu şekildedir:

Ö5: "...Hani normal mesai kavramı yok. 30 dakika olması iyiydi bu arada. İşte on dakika ara veriyorsun, evindesin..."

Sınıf ortamına göre dijital ortamda sessizliği daha rahat bir şekilde sağlayabildiğini ifade eden 1 katılımcının görüşü şu şekildedir:

Ö2: "...En güzel tarafı da istemediğimiz öğrencinin sesini anında susturmaktı. Gürültü olduğunda, rahatsızlık veren öğrencinin sesini hemen kapatıyorsun. O sende oluyor. Sınıfta olsa onu yapamıyorsun. Bağırman, kızman gerekiyor. Orada direkt kapatıyorsun. Konuşamıyor da yani. Daha sessiz bir ortam oluyor. Çok rahattı yani..."

Tablo 2'de katılımcıların uzaktan eğitim sürecinde dijital eğitim araçları ile yaşadığı durumlar olumsuz olarak gruplandırıldığında en çok ifade edilen görüş dijital eğitim araçlarını kullanmada tecrübesiz olmalarıdır. Burada 9 katılımcı tecrübesiz olduğu için uzaktan eğitim sürecinin başlarında zorlandığını, bocaladığını, öğrencilerden yardım alarak öğrendiğini ve kısa sürede sürece adapte olduklarını belirtirken aynı zamanda dijital eğitim araçları kullanmayı bilmedikleri için kendilerini eksik hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bu görüşü destekleyen katılımcılardan bazılarının alıntılar şu şekildedir:

Ö15: "...Açıksası uzaktan eğitim platformlarına alışmamız biraz zaman aldı. Onları kavramamız, etkili kullanma yöntemlerini hani öğrenebilmemiz biraz zaman aldı, ilk etapta çok zorlanacağımızı düşündüm. Daha doğrusu kendi adıma zorlanacağımı düşündüm. Pek etkili olmayacağımı düşündüm. Sonra zaman içerisinde programı tanıdıkça, çocuklarda ortama alışınca kısmi de olsa bir başarılı bir süreç geçirdik. Fakat bu süreç kısa sürdü. Kısa bir süre sonra kopmalar başladı yani, uzaktan eğitim sürecinde..."

Ö19: "...Önceden bir prova yaptım. Ben zoomu hiç bilmiyordum, zoomu biliyordum desem yalan söylerim. İlk uzaktan eğitime geçilecek zoomu indirin dediler. Zoomu indirdim... Zoomun kullanılması kolaydı, çabuk öğrendim. Slayt, yansıtma vs iki derste öğrendim. Bir de çocuk senden daha iyi biliyor. Mesela ben ilk zoom dersini açtığımda hadi bakalım çocuklar siz bana öğreteceksiniz, ben öğreneceğim dedim. Onların yönlendirmesiyle zoomda slayt açmayı vs öğrendim. Yani yaşım ve mesleğim gereği anlamadığımı, bilmediğimi, bana yardım etmelerini öğrencilerime ve öğretmen

arkadaşlarıma açıkça söylüyordum. Zoomu öğrenmemde açıkçası öğrencilerimin bana çok faydası oldu...”

Ö21: “...Ayarlar kısmını öğrendik. İşte çocukların sesi kapatma, açma, durumlarıyla ilgili sıkıntılar yaşadık. Bir de daha önce kullanmış olduğumuz sunuları zoom programı içerisine nasıl kullanırız? Bunda ilk uyum sürecinde sıkıntı yaşadık. Kendimi mesela ilk o sorunları yaşadığımda eksik hissettim. Bu alanda hakimiyetimin az olduğunu fark ettim. Daha sonrasında işte bu uyum sürecini nasıl yakalayabilirim, bunun üzerine kendimi geliştirmeye çalıştım...”

Gerek teknolojik altyapı gerek kırsal kesimdeki internet erişimi yetersizliği nedeniyle internet bağlantısının kesildiğini ifade eden 9 katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö1: “...Bazen görüntümüz donuyordu, hat kopuyordu. Tekrar derse girmek çok zor oluyordu. Bu gibi sıkıntılarımız oldu...”

Ö8: “...Kırsal kesimdeydi okulum. Uzak yerlerden taşınmalı olarak gelen öğrenciler de vardı. Oralarda da internet kopmaları çok fazla oluyordu...”

Ö9: “...Genelde öğrencilerin bulunduğu yerden dolayı internet kopmaları oldu...”

Ö17: “...Bir de bu ilk ders yapmaya başladığımız zamanlar çok fazla bağlantı kopuyordu. Dersten sürekli öğrenciler düşüyordu. Yeniden bağlanma süreci falan, zordu...”

EBA’da yoğunluktan ve sistemin tam anlamıyla hazır olmamasından dolayı yaşanan sorunlar zoom uygulamasının kullanılmasıyla azalmıştır. Teknolojik alt yapı yetersizliğinden kaynaklı görüş belirten 7 katılımcıdan bazılarının görüşlerin şu şekildedir:

Ö8: “...İnternet kopmaları çok fazla oluyordu ya da derse giremiyorduk. Müdürümüz yoğunluktan dolayı böyle olduğunu söylüyordu. EBA’da sürekli bağlantı kopuyordu ya da hiç giremiyordum. Böyle olunca zoomdan derse devam ediyordum...”

Ö9: “...EBA’da ilk başlarda çok sıkıntı yaşadım, sistem zaten kurulmuş değildi, hazır değildi. EBA’da bütün sınıflarla aynı saatte ders yapıyorduk. Katılım sayısı çok fazla oluyordu bu yüzden ve bu sefer de ders işlenemiyordu. Mesela dört sınıfa giriyorsam ben dört tane 7. Sınıf ile aynı anda EBA üzerinden derse başlıyorduk ya da zoom üzerinden başlıyorduk. Çünkü EBA açılmıyordu, bu yüzden sıkıntılar yaşandı o süreçte...”

Ö10: “...ya da 30 dakikada sistem tık atıyordu. EBA daha kurumsal bir sistem olduğu için program atıp toplantı saati oluşturuyorduk. Zoomda o yoktu, kafama göre giriyordum. Çocuklara haber veriyordum, işte bugün şu saatte yapıyorum dediğimde hemen giriyorlardı. Daha kolaydı ve o yüzden zoomu daha çok kullandım...”

Ö12: “...Düşüyorduk hep dersten. Özellikle EBA üzerinden girdiğimiz derslerde kopmalar yaşıyorduk, ama zoom üzerinden yapılan derslerde hiçbir sıkıntı olmuyordu. İstedığınız sürede bitirebiliyorduk. Orada ne kadar çok yığılma olursa olsun ders kesilmiyordu...”

Ö22: “...Sonra işte EBA’yla ilgi sıkıntılar yaşadık tabii ki. Teknik olarak çok zorladı bizi, ama devreye zoomun girmesiyle beraber biraz daha rahatladık, biraz daha iyi oldu...”

Teknolojik araç yetersizliğinden kaynaklı sorun yaşadığını belirten 7 katılımcı öğrencilerin velilerinin telefonunu kullanarak canlı derslere dahil olduğunu, aynı anda eş ve çocukların da uzaktan eğitime dahil olması ile teknolojik araç yetersizliğinden dolayı zorluklar yaşadığını belirtmiştir. Buna ilişkin ifade edilen görüşlerden bazıları şu şekildedir:

Ö5: "...Bir kısmı annesinin babasının cep telefonundan bağlandı. Evde yeterli ortam var mı, yok mu çok da takip edemedik açıkçası..."

Ö7: "...Normalde devletin de bize bu teknik imkanları sağlamadığını düşünürsek cep telefonundan katılmaya çalışmak, evde fazla üye çocukların da aynı anda canlı derse girme durumunun olması, eşiniz öğretmense onun da derse girme zorunluluğunun olması gibi çakışmalardan dolayı sıkıntılar yaşandı. Eşlerin öğretmen olması, çocukların da öğretmen ebeveynleri ile aynı anda derse girme zorunluluğunu olması ile teknik altyapı ve imkansızlıkları yaşadık..."

Ö10: "...Mesela çoğu arkadaşımın evinde bilgisayarı yoktu, bir kısmı telefondan uzaktan eğitim yapmak zorunda kaldı. Bu zorluklar da yaşandı. Zordu o süreç bence..."

Uzaktan eğitime geçildiğinde 5 katılımcı dijital araçların kullanımını bilmediği için başlarda tedirgin olduğunu, kaygılandığını ve zamanla uyum sağladıklarını belirtmiştir. Buna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

Ö10: "...Zorlandık da tabii ilk aşamada. İlk defa ekranın karşısına geçtiğimden tedirginliğim fazlaydı. Karşımda bir kitle var, nasıl konuşacağım, ekranı nasıl paylaşacağım, sesim nasıl gidiyor, öğrenciye nasıl söz hakkı vereceğim... ya da bir de bu dijital eğitim araçlarını yönetme şekli var. Sen bilmiyorsun ama çocuklar biliyor... Dediğim gibi ilk kullanırken ekranı paylaşabildim mi, paylaşamadım mı gibi bunların zorluklarını çok yaşadım. Çünkü hiç yoktu, bunu hiç kullanmadık sınıflarda. Okulda hep birebir eğitim olduğu için ve uzaktan eğitime geçiş bir anda olduğu için sıkıntısını çok yaşadım. Hani bunun zemini olsaydı eğitimi verirlerdi belki. Ama bu bir anda geldi. Bir anda uzaktan eğitim yapacaksınız değildi. İşte senin bu konuda fikrin var mı, biliyor musun gibi hiç sorulmadı..."

Ö13: "...Önce bir korku vardı. Şimdi hani dedim ya bizim nesil teknolojiyle iç içe değil. Aman bilgisayar bozuluverir bu programdan çıkarsam ben ne yaparım.... Ama sanırım bir 10 gün devam etti o kaygı diyeyim. Hani bilgisayar kapanırsa, elektrik giderse kaygısı ya da nasıl yaparım kaygısı... Fakat ondan sonra olmadı. Sonraları çok rahat olduk..."

Ö14: "...Bayağı korktuk aslında hani yapabilecek miyiz, yapamayacak mıyız? Çok şey de değilim evet korktuk ama içine girdikten sonra ve öğrendikten sonra gerçekten çok güzel oldu yani uzaktan eğitim süreci..."

Ö18: "...İşte ne yapacağız? Bir tedirginlik, bir telaş tabii ki oldu. Sanki ilk defa derse giriyormuşuz ve ders anlatıyormuşuz gibi bir tedirginlik de yaşadık bu konuda. Çünkü canlı bağlantı yapmak farklı. Hani yüz yüze öğrencilerle işte gözlerinin içine bakarak ders anlatmak farklı bir durum. Bir de bu dijital platformda anlatmak çok farklı bir durumdu, farklı bir deneyimdi bizim için..."

Teknik problemler nedeniyle sorun yaşadığını belirten 4 katılımcı mikrofonun çalışmaması, ses ve görüntünün gidip gitmediğinden emin olamama ve öğrencilerin kamera ve mikrofonlarının çalışmamasından dolayı zorluklar yaşadığını ifade etmiştir. Bu görüşlerden bazıları şu şekildedir:

Ö6: "...Bazılarının mikrofonu çalışmıyordu..."

Ö7: "...Mesela, yok ses iyi gitti mi gitmedi mi, mikrofon var mıydı yok muydu gibi sıkıntılar yaşadık..."

Ö21: "...Mesela kamerayla ilgili sıkıntılar yaşadık. Ses sorunu yaşadık..."

Kamera ve mikrofonların açık ya da kapalı tutulmasının serbest olması nedeniyle kamera ve mikrofonların kapalı olmasının ya da internet bağlantısının kopması gibi problemleri öğrencilerin bir süre sonra suistimal ettiğine dair 3 katılımcı görüş bildirmiştir. Buna ilişkin katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Ö11: "...Hani şey oldu mesela okuma da yaptırdım onlara. Hani dinliyorlar mı, ne yapıyorlar falan diye soru soruyorum. İşte sen söyle Ahmet, sen söyle işte Zeynep, sen söyle falan... O şekilde takibini yapıyorum. Çocuk birdenbire yok oluyor, hatta diyorum yani soru sorduğum için mi gitti. Hocam internet gitti, bağlantı koptu diyordu çocuklar. Öyle sıkıntı oldu..."

Ö15: "...Aslında öğrencinin kamerasının bozuk olmadığı ya da mikrofonun bozuk olmadığı halde Ahmet diyorsun, Mehmet diyorsun ses vermiyor. Sonra mikrofonunu açınca da hocam şey işte benim mikrofonum bozuktu, kameram bozuktu gibi bahanelere sığınarak kendince dersleri bu şekilde geçiştirdiklerini söyleyebilirim. İşte kameram bozuktu mikrofonum bozuktu gibi bahanelere sığınmaya başladılar. Yani en büyük problemleri oydu..."

Ö17: "...Bazı öğrencilerimizin işte Internet olmadığını söyleyenler vardı. Bunu bahane ettiler..."

Öğrencilere soru sorduğunda 3 katılımcı öğrencilerden dönüt alamadığını belirtmiştir. Buna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

Ö1: "...Cevap vermiyordu, ses gelmiyordu bazen..."

Ö2: "...Bazı zamanlar da katılım var ama soru sorduğumda cevap gelmiyordu. Madem kamera bozuk, mikrofon bozuk orada olduğunu ispatla, whatsapp'tan ya da chate yaz diyordum. Oradan bakıyordum mesela. Orada mı, değil mi... Değilse zaten ailesiyle görüşüyordum. Chate yaz kısmı işe yarıyordu bayağı, etkili oluyordu. O şekilde yoklama kontrolü yapıyordum yani..."

Ö15: "...Öğrenciye sesleniyorsunuz, öğrenci ses vermiyor ve çok kısa sürede çocuklar bu rahatlığa alıştılar..."

Eş ya da çocukların da evde uzaktan eğitime dahil olmaları durumunda 2 katılımcı internet kotasının yetersiz olduğunu belirtmiştir. Buna ilişkin görüşler şu şekildedir:

Ö3: "...Mesela bu pandemi sürecinde beni en çok rahatsız eden evde internet eksikliğinin olmasıydı. Benim 2 tane çocuğum var. 3 kişi aynı anda internete giriyorduk ve bu biraz sıkıntı yarattı..."

Ö5: "...Evde eşim, sınıf öğretmeni ders yapıyordu. Kızım üniversitede okuyordu. Evdeki internet erişimi yeterli olmadığı için ben okula geldim, okulun internetini kullandım..."

Kamera ve mikrofonun kapalı olması nedeniyle öğrencileri kontrol edemediğini ifade eden 3 katılımcının görüşleri şu şekildedir:

Ö1: "...Mesela çocuklar görüntüyü bazen açmıyordu, onların orada olup olmadıklarını anlamıyordum..."

Ö15: "...En büyük sıkıntılardan bir tanesi şu oldu; görüntünün açılmaması. Kameranın açık olmasının da sıkıntıları vardı, kapalı olmasının da sıkıntıları vardı. Yani hem bizim açımızdan hem öğrencilerin buldukları ortam açısından... Malum sosyal medyaya haberlere düşen görüntüler, özellikle öğrencilerin buldukları ortamdaki görüntüler bizde de oldu, oldu yani çok hani ilginç görüntülerle karşılaştığımız oldu yani. Bu sefer kameralar kapalı olunca da iletişim olmadığından,

eğitim nihayetinde bir göz göze iletişim gerektiriyor. Göz göze iletişim olmayınca da tabii ki istenilen sonucu elde edemedik..."

Ö19: *"...Ama şöyle bir şey oldu, çocuklar kameralarını ve seslerini açmadılar. Başta bunu yaşadık. Öyle olunca sanki ben kendimi radyo dj imiş gibi slaytlar ile resimler ile kısa kısa konuyla ilgili videolarla kendi kendime ders anlatıyormuşum edası oluştu. Daha sonra çocuklardan kameralarını açmalarını istedim..."*

Dijital eğitim araçları ile örtük öğrenmeyi gerçekleştiremediğini ve uzaktan eğitimin soyut kaldığını ifade eden 2 katılımcının görüşleri şu şekildedir:

Ö19: *"...Bir de ben hep şöyle düşünürdüm; öğretmenliğin bir el klavuzu olmaz. Öğretmenlik yaşayarak olur. Öğrencilik de böyle gözüne bakarak elini tutarak oluyormuş. Dijital ortamda öğretmenlik de olmuyormuş, öğrencilik de olmuyormuş. Üzgünüm bizim meslek için inşallah bir daha olmaz, tek temennim bu. Olmuyor. Çünkü ben sadece sosyal bilgiler dersi vermiyorum. Oturmayı kalkmayı öğretiyorum, büyüklerle nasıl konuşulur onu öğretiyorum. Ne bileyim işte vatan millet sevgisinden bahsediyorsunuz, doğadan bahsediyorsunuz. Bizim dersin ufku çok geniş, her alanda konuşabiliyorsun. O yüzden çocuğun elini tutmak, gözüne bakmak, ona sarılmak benim için çok önemli..."*

Ö21: *"...Davranış kazanımı yüz yüze olmalı. Uzaktan eğitim ile duygusal bağ yetersiz kalıyor. Her şekilde öğretim verilebilir ancak eğitimin uzaktan eğitimle gerçekleşeceğini düşünmüyorum. Sınıf atmosferi olduğu için uzaktan eğitim çok soyut kalıyor..."*

Dijital eğitim araçlarının İngilizce olması nedeniyle zorluk yaşayan 2 katılımcının görüşleri şu şekildedir:

Ö20: *"Biz bilemediğimiz için ve programlar İngilizce olduğu için biraz zorluk yaşadık..."*

Ö23: *"...İlk başlarda zoomu kullandığımda çok zorlandım. İngilizce yazılar vardı ve İngilizce bilmediğimden zoomu tamamen öğrenmek çok fazla zamanımı aldı..."*

Ders süresinin yetersiz olduğunu belirten 2 katılımcı derse bağlanmanın, derse başlamanın zaman aldığını bu yüzden de ders süresinin yetmediğini ifade etmiştir. Buna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

Ö10: *"...Süre de kısaydı. İstedikimiz kadar süreyi kullanmıyorduk. 40 dakikada bitiyordu ya da 30 dakikada sistem tık atıyordu..."*

Ö17: *"...EBA'da dersler zoom üzerinden 30 dakikaydı, şimdi zaten öğrencilerin derse bağlanması, derse başlamamız zaten bir beş on dakikayı alıyor. Otuz dakika çok kısa bir süre oluyordu. Orada hem öyle bir sıkıntı yaşıyordum ben kendim adıma..."*

Öğrencilerin dijital eğitim araçlarını ders amacının dışında kullanıldığını belirten 1 katılımcının görüşü şu şekildedir:

Ö10: *"...ya da bir de bu dijital eğitim araçlarını yönetme şekli var. Sen bilmiyorsun ama çocuklar biliyor. Zoomda alttan birbiriyle mesajlaşıyor. Ben konuyu anlatıyorum, onlar alttan özelden birbiriyle mesajlaşıyorlar. Ne kadar kötü bir durum. Ben onu kapatmayı sonradan öğrendim. Bunları hiç bilmiyorduk..."*

Derse hiç katılmayan öğrencilerin dahi yüksek not olmasının adaletsiz bir durum olduğunu ifade eden 1 katılımcının görüşü şu şekildedir:

Ö2: "...Bazı öğrenciler ise hiç girmediler. Hiç girmeyenleri de biraz yüksek puan vermiş olmamız hepimizi rahatsız etti aslında. Çünkü yüzde on yüzde yirmi girenlere bile ilk yıl mecburi olmadıkları için EBA TV'yi izlemeleri yeterli dendi bakanlıktan. Dolayısıyla yüksek notlar verildi. O yönde şimdi yüzde doksan girenle yüzde yirmi giren aynı notu aldı yani. Sıkıntı orada oldu aslında. Bir adaletsizlik..."

İnternet bağlantısı ve teknolojik araç yetersizliğinden dolayı derslere giremeyen öğrencilerin olması fırsat eşitsizliğini daha da derinleştirdiğini belirten 1 katılımcının görüşü şu şekildedir:

Ö5: "...Ya okulda çok sorun yaşamadık ama çocukların bağlanma sorunları oldu. Bir kısmı annesinin babasının cep telefonundan bağlandı. Evde yeterli ortam var mı, yok mu çok da takip edemedik açıkçası. Ama işte o fırsat eşitliği anlamında sıkıntılar olduğu görüldü. Ya diyelim ki üç kardeş birisi ilkokula gidiyor, biri ortaokula, biri liseye gidiyor. Nasıl olacak? Evde bir tane bilgisayar varsa. Bir kısmı faydalandı. Bir kısmı faydalanamadı..."

Öğrencilerin derse katılımlarının az olması ve kameraların kapalı olması nedeniyle mesleki motivasyonunun düştüğünü belirten 3 katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö7: "...İşte öğrenciyi kontrol etmek, öğrenci gerçekten katıldı mı, katılmadı mı takip etmek zordu, katılım düşüktü. O konuda bir motivasyon eksikliğini bizler yaşadık. Özellikle belli öğrenciler genelde istikrarlı katılıyorlar. Bir yandan velilere ulaşmaya çalışıyorsunuz, veliler de çalıştığı için evde çocuk yalnız kalıyor. Bu tür veliler çocuklarına takip etmekte sıkıntı yaşadıklarını söylediler. Özellikle çocukları motive etme anlamında çok zorluk yaşadık..."

Ö15: "...Yani karanlık bir ekran, bilgisayar ekranı ve siz karanlık bir ekrana konuşuyorsunuz açıkçası. Kendimi çok kötü hissettiğim, garip hissettiğim dönemler oldu. Çok kötü hissediyordum yani. Dedim ki hani konuşuyorsun kendi kendine, kime konuşuyorsun, dinleyen var mı, varsa hani ne ölçüde dinliyor? MEB mümkün olduğunca kameraların kapanması yönünde telkinlerde bulundu. Dediğim gibi yani hani ciddi problemler oldu. E ben bile yaşadım yani hani..."

Teknolojik donanım eksikliğinden kaynaklı yaşanan olumsuz durumu 1 katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

Ö16: "...Bazısının mikrofonu yoktu. Bazısı cevap vermek istemediği için açmadı..."

Veliler ve öğrencilerle iletişim kuramadığını ve dönüt alamadığını belirten 1 katılımcının görüşü şu şekildedir:

Ö20: "...WhatsApp'ta da tabii görülüp görülmemesi durumu. Yani ulaşıp ulaşmama durumuyla ilgili sorunlar yaşadık..."

"Uzaktan eğitim sürecine yönelik önerileriniz nelerdir?" sorusuna ilişkin bulgular Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Uzaktan Eğitim Sürecine İlişkin Öğretmenlerin Önerileri

Kod	Katılımcı
Etkili bir ölçme ve değerlendirme yapılmalı	Ö1, Ö16
İnternet altyapı sorunları giderilmeli	Ö1, Ö6, Ö13, Ö14, Ö16, Ö17, Ö20

Öğrenci özdenetim becerisini kazanmalı	Ö1, Ö3, Ö11
Teknolojik araç yetersizliği giderilmeli	Ö1, Ö7, Ö8, Ö14, Ö16, Ö17, Ö20
Kamera ve mikrofon açık olmalı	Ö2, Ö3, Ö4
Fırsat eşitsizliği giderilmeli	Ö1, Ö3, Ö6, Ö8, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14
Devam zorunluluğu olmalı	Ö2, Ö3, Ö17
Dijital ortamda daha çok materyal üretilmeli	Ö4, Ö9, Ö21
Hibrit eğitim olmalı	Ö5, Ö14, Ö15
Öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmeli	Ö6, Ö10, Ö12, Ö21, Ö23
Veliler bilinçlendirilmeli	Ö7, Ö20, Ö21, Ö22

Tablo 3. Uzaktan Eğitim Sürecine İlişkin Öğretmenlerin Önerileri-Devamı

Teknolojik altyapı iyileştirilmeli	Ö7, Ö8
EBA'da içerik iyileştirilmeli	Ö7, Ö9, Ö11, Ö20
Sınırsız internet desteği sağlanmalı	Ö8, Ö13
Ders saati yeterli hale getirilmeli	Ö8
Uzaktan eğitime bir daha mecbur kalınmaması	Ö10, Ö15, Ö18, Ö19, Ö23
Örgün ve uzaktan eğitim müfredatı aynı olmamalı	Ö21
Tablo 3. Uzaktan Eğitim Sürecine İlişkin Öğretmenlerin Önerileri - Devamı	
Sorumluluğunu yerine getiren ve getirmeyen öğrenci eşit olmamalı	Ö3, Ö6

Tablo 3 incelendiğinde en çok ifade edilen öneri 9 katılımcı tarafından fırsat eşitsizliğinin giderilmesi olmuştur. Herkes eşit şartlarda olmadığı için öğrencilerin hepsi uzaktan eğitime katılamamıştır. Buna ilişkin katılımcılardan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö1: "...Herkesin ev durumu, sosyal durumu aynı değil. Bu sıkıntıları gördük. Herkesin şartları uygun değil... Herkesin alt yapısının eşit olması lazım..."

Ö8: "...Mesela her öğrencinin maddi durumu iyi değil hocam. Yani şu an bu okulda da çok fazla var. Tamam uzaktan eğitim yapıyoruz ama her öğrenci buna katılabiliyor mu? Tamam, bazıları istemediği için katılmadı, ama gerçekten isteyip de durumu olmayan da katılmadı..."

İnternet altyapı sorunlarının giderilmesine yönelik görüş bildiren 7 katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö1: "...Her evde internetin olması lazım. Maalesef bazı evlerde internet sıkıntısı var..."

Ö20: "...Zaten katılım az, bir de internetin bulunmadığını düşünün. Tam katılım sağlayamadık ve uzaktan eğitimi yapamadık..."

Teknolojik araç yetersizliğinin giderilmesi gerektiğini ifade eden 7 katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö1: "...Herkesin evinde bilgisayarın ya da bir tabletin olması lazım. Tableti, bilgisayarı olmayan çocuklar vardı..."

Ö8: "...Bir ara tablet dağıtıldı. Ama bizim okulda verildi mi bilmiyorum, hatırlamıyorum. Bilgisayar tablet dağıtımını daha da yaygınlaştırılabilir..."

Öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmesi gerektiğini belirten 5 katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö10: "...Kesinlikle öğretmenler uzaktan eğitimle ilgili eğitim almalı. Bize göre bir tık daha yaşça büyük olan öğretmenlerimiz daha çok zorlandı. Bu konuda öğretmenler eğitilmeli. Mesela bana hazır materyal kullanmak daha kolay geliyor, teknolojiyle ilgili eğitim almadığım için kendim materyal hazırlamıyorum. Böyle bir sürece geçilecekse iyi bir altyapı sağlanmalı..."

Ö21: "...Bu sürece tecrübesiz yakalandık, atlatmak için de eksiklerimiz mutlaka oldu. Özellikle bilişim araçlarını etkili ve bilinçli kullanmayı tüm öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin de bilmesi gerektiğini düşünüyorum..."

Ö23: "...Geçilecekse biz öğretmenlere mutlaka uzaktan eğitimle ilgili eğitim verilmeli. Hiç bilmediğim bir şeyin içine düştüm ve bunu öğrenmek çok zamanımı aldı. Çok zorlandım. Yüz yüze eğitimde bu kadar çok zorlanmadım, yorulmadım. Bu canlı eğitimde çok yorulduğumu hissettim. Okulların açıldığına da sevindim..."

Uzaktan eğitime bir daha mecbur kalınmaması için temennide bulunan 5 katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö15: "...Mümkün olduğunca uzaktan eğitim yapmayalım, biz okullarımıza gelelim..."

Ö18: "...Bir daha böyle bir sürece girmeyiz. Yani tek dileğimiz o. Hastalıktan dolayı böyle bir şey yaşadık. Hepimizin uzak olduğu bir durumdu bu, apansız yakalandık. Birden canlı ders yapılacak denildi. Umarım yaşamayız tek dileğim bu. Öneri değil ama dileğim bu yani. Tekrar canlı derslere dönmemek. Tekrar aynı şeyleri yaşamak istemiyorum. Gerçekten yani fiziksel anlamda yorgunluğun dışında psikolojik anlamda yorgunluk. Keşke dedik okula gelseydik. Ders saatimiz iki kat olsaydı hani okulda işleyebilseydik bu dersleri. Herkes bu dileklerde bulundu yani..."

Veliler bilinçlendirilmesi gerektiğini belirten 4 katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö7: "...Yani okul yoksa yani eğitim de yoktur kafa yapısı oldu genelde. Bunu anlatamadık velilere, işte öğrencilere. Ya çok yüzeysel kaldı. İnsanlar daha çok sağlığını düşündüğü için biraz onunla ilgili bir motivasyon kaybı oldu..."

Ö20: "...Hala doğru düzgün, bilinçli velilere muhtacız. Yani ilk önce veliyi ve öğrenciyi yetiştirmek lazım..."

Ö21: "...Çünkü hangi siteye gireceğini, nereden zooma bağlanılacağını, veliler de dahil öğrenciler de bilmiyordu. Bundan kaynaklı sıkıntılar çok yaşadık. Bu konuda iyi bir altyapının yani bilgi düzeyinde ve uygulama düzeyinde öğretmen ve öğrencilerin velilerin de bulunması gerekiyor..."

EBA içeriğinin iyileştirilmesi yönünde görüş bildiren 4 katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö7: "...İçeriklerle ilgili ise; sınava giren çocuklar orada EBA içeriklerine bakıyoruz beceri temelli işte yeni nesil dediğimiz sorular var mı, yok. Ödev veriyorsunuz. Öğretmenim bu sorular çok bizim sorular değil, Lgs'de karşımıza çıkacak sorular değil. Hani çocuk artık EBA'ya olan inancını kaybetmiş oluyor ki sen de bunu görüyorsun zaten ısrar etmiyorsun. Kaynaklarını da takip edemiyorsun kendi ellerindeki. Yani dershaneye zaten yazılma işi artmaya başladı bu süreçte. Bari açılırsa dershaneden devam etsin diyerekten böyle bir durum..."

Ö9: "...EBA'da ölçme ve değerlendirme etkinlikleri vardı ama konu anlatımı olarak çok zayıf buluyorum

Kamera ve mikrofon açık olması gerektiğini belirten 3 katılımcıdan bazılarının görüşleri şekildedir:

Ö2: "...Yine de tabii o göz teması yok ki hani sınıfa o çocuklarla etkileşim olmaması o kötü..."

Ö4: "...Kamera mikrofonu kapalı olmalıydı. Yani yataktan ders dinlediler. Masa başı yoktu, kontrol edemedim. Çok rahat bir şekilde ben şu an kahvaltılık yapıyorum diyen öğrencilerim vardı. Kamerası açık öğrencimin bir tanesi uyuyakaldı. Tüm sınıf kahkahalarla güldü, kontrol edemedik, çocuk uyanamadı. Annesi seslere geldi. Yani kamera, mikrofon, açık ve masa başı olmazsa bu işi başarı yok. Zorunlu değildi kamera..."

Devam zorunluluğu olması gerektiğini belirten 3 katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö3: "...Hani yoklama alınmadı. Çocukların EBA'ya katılması zorunlu değil dendi ve öyle olunca da katılmayan çok çocuk oldu. Yani evinde en iyi son sistem işe yarar bilgisayarı olan bile derse katılmadı. Neden? Çünkü devam zorunluluğu yok denilince insanlar ihtiyaç duymadı. Ama okul derslerimiz nasıl zorunluysa EBA da öyle zorunlu olmalıydı ve yoklama alınmalıydı. Hani belli bir saate gelmeyen çocuğa da yaptırım uygulanmalıydı..."

Ö17: "...Bence çocukların derse katılmamalarının bir yaptırımı olmalı. Bir yerden takip edilmeli. Yani ben kendim bir tane defteri açtım. Sınıfları böldüm ve listesi oluşturduğum. Derse katılanlar artı, katılmayanlar eksi... Kendim böyle yoklama tuttum. Bu bir kayda geçmeli. Hani okuldaki gibi devam devamsızlık durumu işlenmeli ki verim alabilelim biz bundan. Aynı öğrenciyle ben bir seneyi geçirdim. Bazı sınıfın yarısı hiç yok mesela canlı derste. Onlar hiçbir şey öğrenmeden geçtiler..."

Öğrencinin özdenetim becerisini kazanması gerektiğini ifade eden 3 katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö1: "...Evde anne baba olmadığı zaman çocuk yalnız kaldığı için öğrencinin derse giremediği oldu. Bu problemlerin giderilmesi lazım..."

Ö3: "...Mesela anne baba çalıştığı için anne baba evde olmuyor. Çocuk ne yapıyor? Bilgisayarı açmış ve derse katılmıyor. Biraz daha hani zorunlu hale getirilebilir..."

Hibrit eğitimin olması gerektiğini ifade eden 3 katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö14: "...Uzaktan eğitim sürecinde yani yapılabilirse güzel olur, ama hibrit şeklinde olursa hani mesela ilerisi için diyorum tamamen uzaktan eğitim de çok iyi olmuyor..."

Ölçme ve değerlendirmenin daha etkin bir şekilde yapılması gerektiğini belirten 2 katılımcıdan birinin görüşü şu şekildedir:

Ö1: "...Çocukların değerlendirilme safhasının daha iyi yapılabilmesi lazım. Özellikle çocukların ne kadar anladığı, ne kadar anlamadığı ölçme yöntemlerinin biraz daha geliştirilmesi lazım. Çocuklara aynı anda sınav yapabilmeliyiz. Değerlendirmeleri daha objektif alabilmemizi sağlayacak araç gereçlerin olması lazım..."

Dijital ortamda daha çok materyal üretilmesi gerektiğini ifade eden 2 katılımcının görüşleri şu şekildedir:

Ö4: "...Dijital anlamda kendini geliştirmiş sosyalcilerin bolca paylaşım yapmalarını ve onları kullanmayı bekliyorum. Çünkü ben dijital çağın içinden gelmediğim için üretmekten çok üretileni kullanıyorum. O yüzden de paylaşım önemli..."

Ö14: "...MEB öğretmene yardımcı olmak adına öğretmenin eline bir veri kaynağı, en azından eğitimin ortak bir hedefe ulaşması adına MEB'in bütün kazanımlarını kapsayan slaytlar ve farklı ölçme değerlendirme araçları temin edebilir, bu imkanları sağlayabilir..."

Teknolojik altyapının iyileştirilmesinin gerektiğini ifade eden 2 katılımcıdan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö7: "...Gerekli malzeme demeyelim de ona alet edevat, bilgisayar, altyapı... altyapı diyelim. Altyapının bir kere eksiksiz olması lazım. O çok ciddi etkiliyor ben katılamadım, beni attı, koştur diyen öğrencilerle uğraşmak zaman zaman sizin de bunu yaşamanız, yoğunluktan dolayı bunlar bayağı insanı bezdiren, tadını kaçıran şeyler oluyor..."

Ö8: "...Tekrar böyle bir salgın olursa yine de uzaktan eğitim sürecine geçilirse EBA'ya bağlanma sorununun çözülmesi gerekir. Yani biz öğretmenler bağlanamadık ve öğrenci de giremedi. Bu durumda çok sinirlendiğim oldu. EBA'da bağlantı koptuğunda zomdan devam etmeye çalıştık. Çocuklar diğer tarafta kaldı. Onların bağlanması zaten uzun sürüyor. Yani ders otuz dakikaysa on dakikası bu sebeplerden dolayı gidiyordu. Erişim sorununun çözülmesi olabilir..."

Sınırsız internet desteği sağlanması gerektiğini ifade eden 2 katılımcının görüşleri şu şekildedir:

Ö8: "...Operatörler sadece EBA'da çalışabilen internet vermişti, bu internet paketi daha da artırılabilir. Çünkü bir iki girişte bitiyordu. Mesela sınırsız olabilir hocam, sonuçta sekiz dokuz tane canlı ders var..."

Ö13: "...Ama bedava verilen internetler inanın bir günde biterdi. Yedi saatlik ders. Ki hani karşıda veri paylaşılınca daha da hızlanıyor bu, hani tüketimi artıyor, söyleyemedim kotanın yetmemesi..."

Ders saatinin yeterli hale getirilmesi gerektiğini ifade eden 1 katılımcının görüşü şu şekildedir:

Ö8: "...Belki biraz daha kollar azaltılabilir. Sosyal bilgiler aşure gibi bir ders. Çok karışık, her şey var içerisinde. Yani beş, altı, yedi, sekize de girince tamamen birbirinden kopuk konular ve 7.sınıflarda özellikle Osmanlı bana çok ağır ve karışık geliyor. Belki oraya bir düzenleme yapılabilir. Mesela İnkılap tarihi gibi çok önemli bir dersi iki saatte yetiştirmeye çalışıyoruz. Böyle konu ağırlıklı bir dersin iki saatte yetişmesi imkânsız bir bakıma. Verebildiğimizin dışında çok yüzeysel kalıyor. Öğrencinin kendisinin çaba sarfetmesi gerekiyor..."

Sorumluluğunu yerine getiren ve getirmeyen öğrencilerin eşit sayılamaması gerektiğini ifade eden 2 katılımcıdan birinin görüşü şu şekildedir:

Ö3: "...EBA'dan gönderdiğimiz ödevler vardı. Ama bunu yapan öğrenci yaptı, yapmayan öğrenci yapmadı zaten ve eşit sayıldılar..."

Örgün eğitim ve uzaktan eğitim müfredat aynı olmamalı diye görüş bildiren 1 katılımcının görüşü şu şekildedir :

Ö21: "...Bunun dışında buna uygun olarak müfredatın uzaktan eğitime uygun olarak tekrar düzenlen gerektiğini düşünüyorum. Çünkü örgün eğitimdeki müfredatla uzaktan eğitimdeki müfredat birbiriyle hem süre olarak hem de içerik olarak birbirini tamamlayamaz ve öğrencilere ulaşması da daha zor. Uzaktan eğitimde daha basit daha yalın olmalı ki hem verilen sürede o bilgiyi verebilmeliyiz hem de öğrencilerde kavratma düzeyine ulaşmamız lazım..."

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Sosyal bilgiler öğretmenleri dijital eğitim araçları ile yaşadığı durumlar olarak eğitimin sekteye uğramaması ve dijital okuryazarlık becerilerini artırması yönünden avantaj sağladığını belirtirken pandemiden önce dijital eğitim araçlarını kullanmayı bilmedikleri için uzaktan eğitim sürecinin başlangıcında tedirginlik yaşadıklarını ve bu yüzden kendilerini yetersiz hissettiklerini ifade etmişlerdir. Fakat kısa bir süre sonra öğretmenler dijital eğitim araçlarını kullanmayı öğrenmişler ve sürece uyum sağlamışlardır. Ayrıca internet bağlantısının sürekli kesilmesi ve birçok yerde özellikle de kırsal bölgelerdeki öğrencilerin internet erişiminin olmaması ve teknolojik araç yetersizliğinden dolayı uzaktan eğitime dahil olamamaları dijital eğitim araçları ile yaşanan olumsuz durumlar arasındadır. Kamera ve mikrofonun kapalı olmasından dolayı öğretmenler öğrencilerin üzerinde kontrol ve denetim sağlayamamış, bir süre sonra öğrenciler kamera ve mikrofonların kapalı olmasını ve internet bağlantısının kesilmesini suistimal etmiştir. Öğrencilerden dönüt alamamak öğretmenlerin motivasyonunu olumsuz yönde etkilemiştir. Uzaktan eğitim sürecinde dijital eğitim araçları ile yaşanan durumlar olumlu ve olumsuz olmak üzere iki başlık altında gruplandırılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin en sık ifade ettiği olumlu durumlar süreç sonunda dijital okuryazarlık becerilerinin artması ve eğitimin kesintiye uğramaması olmuştur. Benzer şekilde Çetin ve Akduman (2022), Demir ve Özdaş (2020) ve Fidan (2020)'nin gerçekleştirdiği araştırmalarda da eğitimin kesintiye uğramaması dijital eğitim araçlarının sağladığı en önemli avantaj olarak nitelendirilmiştir. En çok ifade edilen olumsuz durumlar ise internet bağlantısının kesilmesi, dijital eğitim araçlarını kullanmada tecrübesizlik, teknolojik altyapı yetersizliği, teknolojik araç yetersizliği, tedirginlik ve dijital eğitim araçlarının İngilizce olmasıdır. Bakırcı ve diğerleri (2021)'nin yaptığı araştırmada öğretmenler dijital eğitim araçlarını kullanırken zorluk yaşamıştır. Ünal ve Bulunuz (2020)'un yaptığı araştırmada öğretmenler uzaktan eğitime geçiş sürecinde dijital eğitim araçlarının kullanma tecrübesi olmadığı için tedirgin olduklarını vurgulamıştır. Avcı ve Akdeniz (2021) araştırmasında öğretmenlerin çevrimiçi eğitimde zorlandıklarını belirtmiştir. Demir ve Kale (2020) araştırmasında öğretmenler başlarda uzaktan eğitim açısından yetersiz görürken zamanla uzaktan eğitim sürecine hızla uyum sağladığını vurgulamıştır. Sezen Gültekin ve Algın (2021)'in araştırmasında dijital eğitim araçlarını kullanmada öğretmenler kendilerini yetersiz hissetmiştir. Adıgüzel (2020) araştırmasında dijital eğitim araçlarının dilinin İngilizce olmasının uzaktan eğitim sürecini daha da zorlaştırdığını belirtmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin en çok ifade ettiği öneriler; fırsat eşitsizliği, internet altyapı sorunları ve teknolojik araç yetersizliğinin giderilmesi, EBA içeriğinin zenginleştirilmesi, öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmesi ve hibrit eğitimin yapılmasıdır. Ayrıca öğretmenler uzaktan

eğitim sürecinin kendilerini çok yordugunu ve bir daha bu sürece mecbur kalınmaması yönünde temennilerde bulunmuştur.

- Teknolojik altyapıda iyileştirmeler yapılabilir.
- Hem öğretmen hem de öğrencilerin teknolojik araç yetersizliğini gidermeye yönelik çalışmalar artırılabilir.
- Öğretmenlere uzaktan eğitimle ilgili hizmet içi eğitimler verilebilir.
- Öğrencilerin derse katılımı zorunlu hale getirilebilir.
- Öğrencilerin ses ve mikrofonu açma zorunluluğu olabilir.
- Öğretmenlerin mesleki motivasyonunu artırıcı programlar düzenlenebilir.
- Sınırsız internet imkânı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, A. (2020). Salgın sürecinde uzaktan eğitim ve öğrenci başarısını değerlendirmeye ilişkin öğretmen görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 253-271. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.781998>
- Akgül, G. Ve Oran, Mehmet (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, ortaokul öğrencilerinin ve öğrenci velilerinin pandemi sürecindeki uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), 15-37. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1469739>
- Akyürek, M. İ. (2020). Uzaktan eğitim: bir alanyazın taraması. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-9. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mead/issue/56310/711904>
- Aslantaş, T. (2011). *Uzaktan eğitim, uzaktan eğitim teknolojileri ve Türkiye’de bir uygulama*. <https://www.tankutaslantas.com/wp-content/uploads/2014/04/Uzaktan-E%C4%9Fitim-Uzaktan-E%C4%9Fitim-Teknolojileri-ve-T%C3%BCrkiyede-bir-Uygulama.pdf>
- Avcı, F. ve Akdeniz, E. C. (2021). Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Uzaktan Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar Konusunda Öğretmenlerin Değerlendirmeleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi – USBED*, 3(4), 117-154. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbed>
- Aydemir, A. (2021). Uzaktan eğitim sürecinde öğretmen ile öğrenci-veli iletişimi: Sosyal Bilimler öğretmenlerinin deneyimleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 814-826. <https://doi.org/10.33206/mjss.824033>
- Bakioğlu, B. ve Çevik, M. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde Fen Bilimleri öğretmenlerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Turkish Studies*, 15(4), 109-129. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.909184>
- Balaman, F. Ve Hanbay Tiryaki, S. (2021). Koronavirüs (Covid-19) nedeniyle mecburi yürütülen uzaktan eğitim hakkında öğretmen görüşleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 52-84. <https://doi.org/10.15869/itobiad.769798>
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1215818>
- Bozkurt, A., Jung, I., Xiao, J., Viladmirski, V., Schuwer, R., Egorov, G., ... & Paskevicius, M. (2020). A global Outlook to the interruption of education due to covid-19 pandemic: navigating in a time of uncertainty and crisis. *Asian Journal of Distance Education*, 15(1), 1-126. <https://www.asianjde.com/ojs/index.php/AsianJDE/article/view/462/307>

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (22. bs.). Pegem Akademi.
- Canpolat, U., ve Yıldırım, Y. (2021). Ortaokul öğretmenlerinin COVID-19 salgın sürecinde uzaktan eğitim deneyimlerinin incelenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 74-109. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1446616>
- Çakın, M. ve Külekçi Özyavuz, M. (2020). Covid-19 süreci ve eğitime yansması: öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2). 166-186. <https://doi.org/10.24289/ijsser.747901>
- Çelebi, M. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (1. Baskı). Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9786258044164>
- Çetin, S. Ve Akduman D. (2022). Covid-19 Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitim Sürecine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 55(1), 119-146. <https://doi.org/10.30964/auebfd.1000300>
- Demir, F. ve Özdaş, F. (2020). Covid-19 sürecindeki uzaktan eğitime ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 273-292. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.775620>
- Eken, Ö., Tosun, N. ve Tuzcu Eken, D. (2020). Covid-19 salgını ile acil ve zorunlu uzaktan eğitime geçiş: genel bir değerlendirme. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 113-128. [10.37669/milliegitim.780722](https://doi.org/10.37669/milliegitim.780722)
- Erkuş, A. (2021). *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreci* (7. Baskı). Seçkin Yayıncılık
- Eroğlu, E. (1994). İletişim sürecinde medya-mesaj-yöntem ilişkisi ve geleneksel eğitimden uzaktan eğitim sistemlerine geçiş süreci. *Kurgu Dergisi*, 14, 275-194. <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/1413/114148.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ertan Kantos, Z. (2021). Sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitim ile ilgili görüşleri. *MSGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(23), 476-491. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/msgsusbd/issue/69550/1108391>
- Fidan, M. (2020). Covid-19 belirsizliğinde eğitim: zorunlu uzaktan eğitime ilişkin öğretmen görüşleri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 24-43. <https://doi.org/10.29065/usakead.736643>
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B., ve Taşgın, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma* (2. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Hüseyin, E. ve Kocasaraç, H. (2022). Uzaktan eğitimin dünyadaki tarihsel gelişiminin incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8(3). 191-213. <https://doi.org/10.47714/uebt.1145733>
- Hüsnüoğlu, N. ve Öztürk, L. (2017). Dijital bölünme: nedenleri ve türleri. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(5), 6-21. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guibd/issue/51746/672008>
- İmamoğlu, H. V. Ve Siyimer İmamoğlu, F. (2020). Coronavirüs Salgını ve Uzaktan Eğitim Süreci Hakkında Öğretmen Görüşleri: Şehit Bülent Yalçın Spor Lisesi ve Şehit Ertan Yılmaz Güzel Sanatlar Lisesi (Sinop) Örneği. *Beşeri Bilimler ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10 (4), 742-761. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/johut/issue/58659/847464>
- İşman, A. (2022). *Uzaktan Eğitim* (5. Baskı). Pegem Akademi.
- Karaca, Ş. Ve Kalem, D. (2020). COVID-19 gölgesinde uzaktan eğitim hizmet kaltesinin incelenmesi. *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 8-18. <http://sita.cumhuriyet.edu.tr/tr/pub/issue/57733/791442>
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (31. Baskı). Nobel Yayıncılık.

- Kavuk, E. Ve Demirtaş, H. (2021). COVID-19 pandemisi sürecinde öğretmenlerin uzaktan eğitimde yaşadığı zorluklar. *E-Uluslararası Pedagoji Dergisi (E-UPAD)*, 1(1), 55-73.
- Kaya, Z. (2022). *Uzaktan Eğitim* (1.Baskı). Pegem Akademi. <https://doi.org/11.11111/ted.xx>
- Kuş, Z., Mert, H. ve Boyraz, F. (2021). Covid-19 salgını süresince fırsat eşit(siz)liği: kırsal kesimdeki öğretmen ve ebeveyn görüşleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama Dergisi*, 11(2), 470-493. <https://doi.org/10.17943/etku.913684>
- Limberg, L. (2008). *Phenomenography*. In L. Given (ed). The SAGE encyclopedia of qualitative research methods. 614-619. Thousand Oaks, CA: Sage. 611-615.
- Sezgin, S. (2021). Acil uzaktan eğitim sürecinin analizi: öne çıkan kavramlar, sorunlar ve çıkarılan dersler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 273-296. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1660099>
- Taşkın, G. Ve Aksoy, G. (2021). Uzaktan eğitim hakkında öğretmen görüşleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 52, 622-647. <https://doi.org/10.53444/deubefd.970496>
- Türkiye Bilimler Akademisi (2020). *Covid-19 salgını ve eğitim*. <https://www.tuba.gov.tr/tr/yayinlar/suresiz-yayinlar/bilim-ve-dusunce/kuresel-salginin-anatomisi-insan-ve-toplumun-gelecegi-1/covid-19-salgini-ve-egitim>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2020a). *Bakan Selçuk, Koronavirüs'e karşı eğitim alanında alınan tedbirleri açıkladı*. <https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitim-alaninda-alinan-tedbirleri-acikladi/haber/20497/tr>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2020b). *Bakan Selçuk, 23 Mart'ta başlayacak olan uzaktan eğitime yönelik detayları anlattı*. <https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-23-martta-baslayacak-uzaktan-egitime-iliskin-detaylari-anlatti/haber/20554/tr>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2020c). *Uzaktan eğitim için uydu frekans ve yayın platform bilgileri*. <https://www.meb.gov.tr/uzaktan-egitim-icin-uydu-frekans-ve-yayin-platformlari-bilgileri/haber/20565/tr>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2020d). *"uzaktan eğitim" bakan Selçuk'un verdiği dersle başladı*. <https://www.meb.gov.tr/uzaktan-egitim-bakan-selcukun-verdigi-dersle-basladi/haber/20578/tr>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2020e). *Uzaktan Eğitim 30 Nisana kadar devam edecek*. <https://www.meb.gov.tr/uzaktan-egitim-30-nisana-kadar-devam-edecek/haber/20585/tr>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2020f). *EBA'da canlı sınıfla eğitim başlıyor*. <https://www.meb.gov.tr/ebada-canli-sinifla-egitim-basliyor/haber/20602/tr>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2021a). *6 Eylül'de tam zamanlı olarak yüz yüze eğitim başlayacak*. <https://www.meb.gov.tr/6-eylulde-tam-zamanli-olarak-yuz-yuze-egitim-baslayacak/haber/23878/tr>
- T.C. Resmi Gazete (1999). *Üniversitelerarası İletişim ve Bilgi Teknolojilerine Dayalı Uzaktan Yükseköğretim Yönetmeliği*, *Resmi Gazete*, 23906, 1-64.
- Türker, A. Ve Dündar, U. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde eğitim bilişim ağı (EBA) üzerinden yürülen uzaktan eğitimlerle ilgili lise öğretmenlerini görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 323-342. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.738702>
- Türkiye Bilimler Akademisi, TÜBA. (2020). *Covid-19 pandemi değerlendirme raporu*. <https://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/Covid-19%20Raporu-Final+.pdf>
- Özer, B. (1990). Uzaktan eğitimin evrensel yapısı. *Kurgu Dergisi*, 8, 569-594. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1503899>

- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, UNESCO (2020a). *290 million students out of school due to COVID-19: UNESCO releases first global numbers and mobilizes response*. <https://www.unesco.org/en/articles/290-million-students-out-school-due-covid-19-unesco-releases-first-global-numbers-and-mobilizes>
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, UNESCO (2020b). *With one in five learners kept out of school, UNESCO mobilizes education ministers to face the COVID-19 crisis*. <https://www.unesco.org/en/articles/one-five-learners-kept-out-school-unesco-mobilizes-education-ministers-face-covid-19-crisis>
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, UNESCO (2020c). *Startling digital divides in distance learning emerge*. <https://www.unesco.org/en/articles/startling-digital-divides-distance-learning-emerge>
- United Nations International Children's Emergency Fund, UNICEF (2020a). *Key Messages and Actions for COVID-19 Prevention and Control in Schools*. Key Messages and Actions for COVID-19 Prevention and Control in Schools (who.int)
- United Nations International Children's Emergency Fund ,UNICEF (2020b). *UN, launches global humanitarian response plan to COVID-19 pandemic*. <https://www.unicef.org/turkiye/en/press-releases/un-launches-global-humanitarian-response-plan-covid-19-pandemic>
- Ünal, M. ve Bulunuz, N. (2020). Covid-19 salgını dönemi uzaktan eğitim çalışmaları ve sonraki süreçle ilgili fen bilimleri öğretmenlerinin görüş ve önerileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 343-369. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.775521>
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosekev/issue/71551/1151218>
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. ve Akar Vural, R. (2020). Covid-19 pandemisi ve derinleşen eğitim eşitsizlikleri. *Türk Tabipleri Birliği Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu*, Ankara: Türk Tabipleri Birliği. 556-565